

VIEŠOJO INTERESO APIBRĖŽIMO LIETUVOS URBANISTINĖJE PLĖTROJE KLAUSIMU

Eugenijus Staniūnas

Urbanistikos katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lietuva

El. paštas urbkat@ar.vgtu.lt

Įteikta 2008 06 26

Santrauka. Nagrinėjamas viešojo (visuomenės) intereso apibrėžimo ir jo sąsajų su teritorine plėtra klausimas. Apie visuomenės interesus užsiminta *Lietuvos Konstitucijoje*, tačiau kas tai yra konkrečiai, Lietuvos įstatymuose nepaaiškinta. Neapibrėžus šios kategorijos, praktiškai neįmanoma išspręsti esminio valstybei – jos socialinės sistemos klausimo, t. y. konkretizuoti visuomenės ir individo santykių principo (nors jis apytikriai ir paaiškintas pagrindiniame šalies įstatyme). Rezultatas yra tas, kad gyvenimo praktikoje (taip pat ir teritorinėje plėtroje) realizuojama galbūt nuo *Konstitucijos* atitrūkusi ir nežinia kokia valstybės idėja. Straipsnyje siūloma šią spragą užpildyti ir analizuojama, kaip tai būtų galima padaryti.

Reikšminiai žodžiai: viešasis interesas, visuomenės interesas, apibrėžtumas, įstatymai, urbanistinė plėtra.

Įvadas

Neseniai vykusio urbanistinio forumo *Lietuvos darnios erdvinės plėtros sistemos kūrimas* rezoliucijoje sakoma, jog vienas iš aktualių šiandienos miestų plėtros uždavinių yra *apibrėžti viešąjį interesą urbanistinės plėtros atžvilgiu* (Urbanistinio ... 2007).

Iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti, kad kalbama apie gana paprastą žodyno trūkumą – tiesiog apie tai, kad jame nėra šį terminą detaliau aprašančio teksto, tačiau problema, regis, yra sudėtingesnė. Tokia mintis kyla, vos pradėjus apie apibrėžimo problemą mąstyti. Jei jau to apibrėžimo ieškotume, tai turbūt ne bet kokio ir ne bet kaip, o taip, kad tas apibrėžimas išspręstų su jo nebuvimu susijusias problemas. O kokios to kategorijos neapibrėžtumo problemos yra ir kur?

Taigi problema ypatinga tuo, kad nelabai aiški, ir bandymas *viešąjį interesą urbanistinės plėtros atžvilgiu apibrėžti* neišvengiamai skaidomas į du uždavinius.

Pirmasis žingsnis, kurį turime link *viešojo intereso apibrėžimo urbanistinės plėtros atžvilgiu* žengti, yra pabandyti išsiaiškinti, kur ir kokia yra to apibrėžimo stygiaus problema. Tai darant, reikėtų atsakyti į tokius klausimus:

1) Ar tikrai Lietuvoje nėra jokio kategorijos *viešasis interesas* apibrėžimo? Jei kažkoks (ar kažkokie apibrėžimai) yra, tai kur yra apibrėžimo trūkumai arba kur jo trūksta?

2) Kokios yra šių apibrėžimo trūkumų pasekmės?

3) Ką reikia kategoriją *viešasis interesas* apibrėžti?

Atsakius į šiuos klausimus, būtų galima žengti kitą žingsnį – bandyti kategoriją apibrėžti:

1) Nurodyti, ką *viešoju interesu* reikėtų vadinti. Parodyti, kaip tada sprendžiami kiti su apibrėžimu susiję klausimai (jeigu tokių yra).

2) Atskleisti, kaip *viešojo intereso* tenkinimas siejasi su specifine gyvenimo sritimi – miestų plėtra.

1. Viešojo intereso apibrėžtumo Lietuvoje problemos

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne pateikiamos dvi žodžio *viešas* reikšmės: 1) *visiems skirtas, visuomenės naudojamas* ir 2) *atviras, neslaptas* (Dabartinės ... 2000). Vargu ar kalbėdami apie *viešojo intereso apibrėžimą urbanistinės plėtros atžvilgiu* turime omenyje kažkieno neslaptų interesų aprašymą šioje gyvenimo srityje – šiuo atveju greičiau galvojame apie pirmąją žodžio *viešas* reikšmę – apie visuomenės interesus. Beje, kadaise žodis *visuomeninis* Lietuvoje buvo labai paplitęs, bet, matyt, kovojant su rusicizmais, jis buvo pasmerktas už artumą su rusų *общественный*. Kovos su rusicizmais įkarštyje ne tikrai žodis *visuomeninis*, bet ir žodis *visuomenės* mums pasirodė nepatrauklus ir vietoje jo dažniau pradėjome vartoti platesnę ir įvaires-

nę reikšmę turintį žodį *viešas*. Natūralu, kad vartojant platesnį terminą tapo ne taip aišku, apie ką kalbama. Taip kalbos gryninimas lėmė kategorijos miglotumą.

Išsiaiškinę tai, toliau šiuo kalbos patobulinimu nesinaudosime – laikysime, kad *viešojo intereso* apibrėžimas yra kategorijos *visuomenės interesas* apibrėžimo problema, šiame tekste visuomenės interesus visuomenės interesais ir vadinsime.

Visuomenės interesų apibrėžimo klausimas yra ne eilinė problema. *Lietuvos Konstitucijoje* teigiama, jog *valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą* (LR Konstitucija, 46 str., 1992). *Konstitucijoje* teigiama, kad *Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei* (LR Konstitucija, 46 str., 1992). Iš čia aiškėja kategorijos *visuomenės interesas* (laikome *naudos visuomenei, tautos gerovės* sinonimu) detalesnio paaiškinimo aktualumas: detaliau neapibrėžus, kas yra visuomenei naudinga, kas yra *bendra tautos gerovė*, yra neaišku, ką gi valstybė iš tikrųjų turėtų remti, kaip ūkinę veiklą ji turėtų reguliuoti. Neturėdami detalesnio kategorijos paaiškinimo, negalime teigti, kad savo *Konstitucijos* nuostatų laikomės.

Tikrai negalėtume sakyti, kad žodžių junginio *visuomenės interesas* (*viešasis interesas*) lietuvių kalboje visiškai negalėtume suprasti: *Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne* galime rasti net po keletą žodžių *visuomenė* ir *interesas* apibrėžimų. Terminų apibrėžimų yra pateikę Lietuvos teismai (Rudokas 2007), nemažai jų yra mokslininkų darbuose. Taigi apibrėžimų yra, bet – ne įstatymuose. O jei juose ir yra kažkas, iš ko tą apibrėžimą būtų galima išvesti, tai, ne vieno specialisto teigimu (Gumbis 2006), tas išvedimas yra sunkus ir galų gale abejotinas. Bet juk ne kas kitas, kaip jie turėtų detalizuoti ir plėtoti *Konstitucijoje* nurodytas valstybės savitvarkos gaires.

Lietuvos teritorijų planavimo įstatymas yra tokio įstatymo pavyzdys. Teritorijų planavimo įstatyme teigiama, kad visuomenė – tai *vienas ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų, taip pat jų asociacijos, organizacijos arba grupės* (LR teritorijų ... 1995. 2008 11 25 redakcija). Išanalizavę pateiktą mintį, galėtume pasakyti, kad *viešasis interesas miestų plėtros atžvilgiu* yra vieno ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų, taip pat jų asociacijų, organizacijų arba grupių interesas šioje srityje. Iš esmės visuomenės interesu teritorijų planavimo įstatyme laikomas nesvarbu kieno interesas.

Teritorijų planavimo įstatyme yra ir daugiau keistų vietų. Pavyzdžiui, Teritorijų planavimo įstatyme sakoma, kad *Nustatant konkrečių teritorijų planavimo tikslus, būtina atsižvelgti į visuomenės poreikius, planuojamos teritorijos kraštovaizdžio ypatumus, geografinę padėtį,*

geologines sąlygas, urbanistikos, architektūros, techninius, aplinkosaugos, paveldosaugos, žemės ūkio paskirties žemės naudojimo ir tvarkymo reikalavimus, žemės ir kito nekilnojamojo turto savininkų ir trečiųjų asmenų teises, valstybės saugumo ir gynybos poreikius (LR teritorijų ... 1995. 2008 11 25 redakcija). Vienas po kito vardinami visuomenės poreikiai, aplinkosaugos, paveldosaugos, valstybės saugumo ir gynybos poreikiai, rodo, jog visa tai laikoma skirtingais dalykais. Kitaip tariant, pagal įstatymą, aplinkosauga, paveldosauga, valstybės saugumas nėra visuomenės poreikiai.

Kategorija *visuomenės interesas* turi būti detaliau apibrėžta ne kažkaip apskritai ir ne nežinia kam: jo reikšmė tam tikrose konkrečiose gyvenimo situacijose. Ypačingiausias čia yra dvi.

Pirma, žinoti, ką visuomenės interesu laikyti, yra aktualu, sprendžiant visuomenės savivaldos institucijų veiklos tikslų ir uždavinių klausimą. Valstybės savivaldos institucijos turėtų užsiimti ne kuo kitu, o visuomenės interesų realizacija, o, nežinodamos, kas jie yra, neaišku tampa ir ką jos turi veikti. Kaip ir kitos valstybės sritys, neaiškioje situacijoje yra ir miestų planavimas. Kokią nors jo sistemą galima išgalvoti, bet, neapibrėžus visuomenės intereso ir su tuo apibrėžimu nesusiejus planavimo egzistencijos prasmės, jis egzistuoja nežinia kam. Tokia situacija šiandieną ir yra Lietuvoje. Miestų planavimo uždaviniai *Lietuvos teritorijų planavimo reglamentuose* nurodyti, tačiau tarp to sąrašo ir užuominų apie visuomenės poreikių tenkinimą *Konstitucijoje* plyti neaiškumo laukas. Teritorijų planavimo įstatymas užduoda uždavinius konkrečioms planavimo atvejams, bet jame neparašyta, kam egzistuoja teritorijų planavimas. Jį įstatymas sukuria, nenurodydamas jokių planavimo sąsajų su *Konstitucijos* nuostatomis, t. y. atranda kažką iš niekur. Gal teritorijų planavimu turėtų užsiimti ne visuomenė, gal tai – ne visuomenės interesų sritis?¹ O gal teritorijų planavimu apskritai užsiimti nereikėtų – gal jis netgi prieštarauja visuomenės interesams? Įstatyme nurodyti planavimo tikslai ir uždaviniai, bet nenurodyta, kodėl, planuojant teritorijas, reikėtų užsi-

¹ Tai, kad aiškios nuostatos šiuo klausimu Lietuvoje nėra, liudija, pavyzdžiui, pirmoji *Teritorijų planavimo įstatymo* redakcija, pagal kurią vienu iš galimų planavimo organizatorių buvo laikomi fiziniai ir juridiniai asmenys (Teritorijų planavimo įstatymas, *Žin.*, 1995-12-30, Nr. 107-2391). Šios mąstysenos reliktas galbūt yra ir dabartinėje įstatymo redakcijoje likusi nuostata, kad detaliojo planavimo organizavimą galima perduoti žemės sklypų valdytojams ar naudotojams (20 str. 2. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, *Žin.* 2006, Nr. 66-2429 (2006-06-13)).

imti būtent tais dalykais, kurie jame nurodyti. Gal tų planavimo uždavinių galėtų būti mažiau, gal daugiau, o gal jie apskritai turėtų būti kiti? Kol nedeklaravome to, ką visuomenės interesais laikome, teritorijų planavimo turinys ir apskritai egzistencija Lietuvoje neturi aiškaus pagrindo.

Antroji situacija, kada svarbu žinoti, kas gi tie visuomenės interesai yra, išryškėja tokiu būdu. Bandant atsakyti į klausimą, kas yra visuomenės interesas, neišvengiamai tenka atskirti jį nuo kitų – privačių interesų. O čia iškyla ir dar vienas klausimas: ką su tuo visuomenės ir privačių interesų pasauliu daryti? Pastarasis – žmoniškųjų interesų – santykis yra ne kas kita, kaip esminis, principinis valstybės socialinės sistemos klausimas². Todėl valstybės pozicija visuomenės ir individo interesų santykių klausimu yra viena jau seniai žmonijos protus aitrinančių temų.

Taigi kalbant apie visuomenės ir individo interesų santykį dar vienu kampu atsiskleidžia giluminės visuomenės intereso neapibrėžtumo Lietuvos įstatymuose pasekmės.

Jei teritorijų planavimo sistemos kūrėjai apie visuomenės interesus – o dabar jau galime sakyti, kad neišvengiamai ir apie žmoniškųjų interesų santykius – pakankamai nepagalvojo, tai nereiškia, kad nuo to visuomenės ir individo interesai gyvenimo realybėje išnyko ar kad jie negali susidurti. Viešojo intereso (o kartu ir valstybės socialinės sistemos apskritai) aprašymo stygius ir jo sąryšio su miestų plėtra nenurodymas reiškia, kad miestų plėtra šia prasme neturi kelrodžio. O jo nesant, miestų plėtros praktikoje gali būti realizuojami neaišku kieno interesai, ir atitinkamai nėra aišku, kieno naudai toji plėtra vyksta – t. y. neaišku, kokia socialinė sistema šioje gyvenimo srityje įgyvendinama.

Jei neaišku, kokie poreikiai turėtų būti tenkinami, tai nereiškia, kad jokie poreikiai ir nėra tenkinami – tai reiškia, kad esminius valstybės socialinio gyvenimo būdo bruožus formuoja ne tiek teisė (visuotinai pripažintos gyvenimo normos), kiek gyvenimo kasdienybės, momento stichija. Gyvenimas eina kažkokiu savo, neaišku kaip su *Konstitucijos* užuominomis apie visuomenės poreikius susijusiu, keliu. Praktinio gyve-

nimo susidūrimai su jomis pasireiškia įvairiose vietose ir atsiveria prieš mūsų akis įvairiais keistais, juokingais ir negerais pavidalais.

Pavyzdžiui, sugretinus *visuomenės poreikių* sampratą Teritorijų planavimo įstatyme ir *Konstitucijoje*, aiškėja, kad įstatymas su ja nedera: *Konstitucija*, skirtingai nei jis, visuomenės ir individo, taigi – ir jų interesų, nelaiko tapačiais dalykais³.

Į akis krenta tai, kad *Teritorijų planavimo įstatymas* savojo kategorijos *visuomenė* apibrėžimo logikos ir pats nelabai paiso. Pavyzdžiui, *Teritorijų planavimo įstatymas* į teritorijų planavimo procesą reikalauja įtraukti visuomenę, nors, laikantis kategorijos *visuomenė* apibrėžimo logikos, to daryti visai nereikėtų, nes *visuomenė* yra ir vienas fizinis asmuo, taigi – kiekvienas planuotojas.

Susidūręs su gyvenimo realybe, *Teritorijų planavimo įstatymas* atrodo tiesiog komiška. Aiškinantis Lietuvos teritorijų įstatyme pateiktą kategoriją *visuomenė* dažnai kylantys privačių ir visuomenės interesų painiojimo skandalai turėtų būti gryna mistika arba *Teritorijų planavimo įstatymo* nežinojimo padarinys. Juk, laikantis *Teritorijų planavimo įstatymo*, painioti privačių (t. y. atskiro individo) interesų su visuomenės interesais jokių būdu negalima, nes painioti tarpusavyje to, kas yra vienas ir tas pats – neįmanoma. Šie ir kiti faktai nekelia piliečių pagarbos savo valstybės įstatymams.

Kuo migločiau valstybės socialinė sistema (ir visuomenės intereso vieta joje) apibūdinama įstatyme, tuo daugiau valstybės socialinę sistemą yra priversti kurti teismai (Rudokas 2007). Teisinė valstybė virsta teismine valstybe. Bet ir teismams, kaip rodo teisininkų straipsniai, nelengva: bylos, kurios susijusios su viešuoju interesu, sprendžiamos sunkiai.

Tačiau „nepatogiausia“ – ne įstatymo komiškasumas ir teismų bei teisininkų vargai, o tai, kad „kažkaip“, t. y. stichiškai visuomenės ir individo interesų santykiai sprendžiami per daugybę iki teismų ir neprieinančių procedūrų. Juk aibė smulkių miestų plėtros įvykių teismų nepasiekia, ir kokia socialinė sistema jose yra realizuojama, mes nežinome.

Labai „nepatogu“ yra tai, kad, esant viešojo intereso, kartu ir socialinės sistemos apskritai, neapibrėžtumui, nėra galimybės ir tą sistemą tobulinti, nes vieną nelabai aišku ką tegalima pakeisti kitu nelabai aiškiu kuo.

² Lietuvos Konstitucija visuomenės ir individo santykių principą nurodo gana apibendrintai, paminėdama, kad lietuvių tauta tarp kitų dalykų siekia ir teisingos bei darnios visuomenės (*LR Konstitucija*. Preambulė). Kaip detaliau tai susiję su visuomenės ir individo santykiais, nėra pakankamai aišku. Tikrai vienu atveju *Konstitucija* duoda detalesnį atsakymą: *nuosavybė gali būti paimama <...> įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. LR Konstitucija*, 23 str.

³ Priešingu atveju *Konstitucijoje* nebūtų teigiama, pavyzdžiui, kad *Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. LR Konstitucija*, 23 str.

Visos šios išvardintos aplinkybės rodo, kad visuomenės intereso sąryšio su miestų plėtra neaiškumas lemia neefektyvią ir neįmanomą racionalizuoti valstybės savivaldą. Iš to, kas pasakyta, aiškėja ir tai, ką reiškia *apibrėžti visuomenės interesą miestų plėtros atžvilgiu*. Šis apibrėžimas turėtų reikšti visų pirma du dalykus: 1) pasakyti, kuo visuomenė, įsikišdama į miestų plėtrą, turėtų užsiimti; 2) kaip elgtis visuomenės ir individo interesų susidūrimo atveju. Šia prasme galėtume sakyti, kad visuomenės intereso apibrėžimas kartu yra ir valstybės socialinės sistemos apibrėžimo reikalas.

2. Visuomenės intereso sąsajų su miesto plėtra apibrėžimo link

2.1. Ką visuomenės interesu reikėtų vadinti?

Visuomenės interesus, kaip minėta, yra sena apmąstymų tema. Yra ir jo apibrėžimų. Ir visgi visuomenės intereso apibrėžimas tebe laikomas problema. Kodėl kategorijos *visuomenės (viešasis) interesus* apibrėžimo problema taip sunkiai sprendžiama?

Gali būti todėl, kad mes dažnai pernelyg skubame kategoriją apibrėžti ir nesprendžiame klausimo, kaip tai reikėtų pradėti daryti. Visuomenės interesų apibrėžimo klausimas iš esmės yra visuomenės ir individo interesų atskyrimo klausimas. Žinosime, kur jie skiriasi – žinosime, kas visuomenės interesai yra. Tačiau atsakymas į šį klausimą išplaukia iš atsakymo į kitą klausimą: o kodėl apskritai reikia visuomenės ir individo interesus skirti? Jei žinome priežastį, kodėl tuos interesus reikia skirti – turime ir visuomenės apibrėžimo problemos sprendimo raktą. Kitaip tariant, visuomenės interesų apibrėžimo klausimas iš esmės yra **racionalaus visuomenės ir individo interesų atskyrimo klausimas**. Visuomenės ir individo interesų skyrimas turėtų būti ne bet koks ir ne šiaip logiškas rūšiavimas dėl rūšiavimo – visuomenės ir individų interesų skyrimas turėtų būti racionalaus veiklos paskirstymo tarp jų rezultatas.

Egzistuoja kelios labai skirtingos visuomenės ir individo interesų sistemos kūrimo kryptys. Jas verta apžvelgti.

Pirmoji žmoniškųjų interesų sistemos kūrimo kryptis

Vos pagalvojus apie visuomenės ir individo interesus, šauna į galvą mintis: visuomenės (visų) interesai yra svarbiau. Jei visuomenės interesai susikerta su individo interesais, turi būti paisomi, žinoma, pirmieji. Tokia mąstysenos kryptis yra gerai žinoma. Kaip pažymi J. Gumbis, *Viešasis interesus yra vienas iš visuotiniai*

pripažintų individo autonomijos ribojimo pagrindų (Gumbis 2006).

Pasukus šia kryptimi, praktinio reikalo apibrėžti visuomenės interesą ir dar kažkaip nustatyti visuomenės bei individo interesų santykius lyg ir išvis nebelieka. Juk du dalykus aiškiau apibrėžti (t. y. atskirti) reikia tada, kai jie abu bent šiek tiek reikšmingi, o jei vienas iš jų yra be galo menkas, tai apie jį kalbėti ir nebereikia. Visuomenės interesai lieka vieninteliai. Kokie jie gyvenimo praktikoje iškils – tokius ir tenkinsime.

Ypatingo reikalo užsiiminti visuomenės ir individo santykiais miestų plėtroje taip pat nėra. Šitaip mąstant, nei kažkaip skirstyti veiklos sritis tarp visuomenės ir individo, nei kažkaip ypatingai kurti miestų planavimo sistemą, nei ieškoti, kam miesto plėtros sumanymai yra naudingi, nereikia: miestų plėtra turi atitikti visuomenės interesus, ir tiek. Visi žmoniškųjų interesų santykių klausimai išsprendžiami daug aukštesniame politiniame valstybės kūrimo lygmenyje. Miestų plėtra lieka „švarus“ reikalas (t. y. aklas politikos įrankis).

Reikalai krypsta socialistinės valstybės kūrimo link.

Šis kelias turi įdomų ypatumą. Kaip pastebi D. Korsakaitė, *visuomenės sutarties doktrina išryškino individualaus intereso ir viešojo intereso nesutapimą, pabrėžė pastarojo viršenybę, pasiektą sutarimu arba prievarta, tačiau nedetalizavo, kas yra viešasis interesus* (Korsakaitė 2006). Doktrina ne itin nuosekli: interesų santykių sistemą nustatė, nepasidomėjusi, kaip tie interesai realybėje atrodo.

Antroji žmoniškųjų interesų sistemos konstravimo kryptis

Pabandžius šį trūkumą ištaisyti – į visuomenės ir individo interesų esmę pasigilinti – mintis gali pasukti tokia kryptimi: visuomenė sudaryta iš individų, taigi visų (visuomenės) interesas yra ne kas kita, kaip individų interesų suma (Smith 1999). Akimirksniu sąmonėje iškyla ir „teisingas“ savivaldos modelis: individo interesų tenkinimas yra vienintelis darbas, kurį reikia atlikti.

Laikantis šios koncepcijos valstybės kišimosi į individų reikalus (teritorijų planavimo) būtų galima atsakyti (individai ir taip savo interesus žino ir tenkina). Patikėti teritorijų planavimą valdžiai nėra racionalu, nes ji gali individų interesų nežinoti. Jei visgi būtų patikėta, tai – individų interesams tenkinti.

Krypstame liberaliosios rinkos (ar kitaip „laisvos“ valstybės) sistemos link.

Realiame gyvenime individų interesai gali nesutapti, todėl labai greitai tampa aišku, kad koncepciją reikia tikslinti. Galima tai padaryti taip: visuomenės gėrybe

laikyti tai, kas yra gėris visiems arba didžiajai individų daliai.

Trečioji žmoniškųjų interesų sistemos kūrimo kryptis

Abi anksčiau paminėtos mąstymo kryptys yra skirtingos, bet turi ir bendrų, beje, keistų bruožų. Pavyzdžiui, tai, kad jose iš esmės apsiribojama vienu – gėrybių dalybų – klausimu, lyg klausimu *kas (visuomenė ar individas) svarbesnis* visa žmonių interesų problematika būtų išsemta. Nei vienoje, nei antroje kryptyje nėra vietos jokiems kitiems žmoniškųjų interesų klausimams, pavyzdžiui, klausimui, iš kur tos gėrybės „kris“ – kas jas „pagamins“? Ar tikrai, susidūrus su žmogiškais interesais, nereikia nieko kito daryti, kaip tik juos tenkinti? Ar, rūpinantis tuo tenkinimu, nėra vietos, pavyzdžiui, protui, kuriuo taip rūpinosi G. Hegelis (2000)? Ar nėra kitų aktualių klausimų?

Bendra joms ir tai, kad abi koncepcijos visuomenės ir individų santykių klausimą sprendžia itin teoriškai – nepažiūrėjus arba ne itin įsižiūrėjus į visuomenės ir individo gyvenimo realybę. Todėl pabandykime kruopščiau pažvelgti į visuomenės ir individo gyvenimo praktiką, ir pasižymėti, kuo tai gali būti svarbu, sprendžiant žmogiškųjų interesų reikalus.

1. Sunku nesutikti su pastebėjimu, kad iš viso to, kas kam nors kada nors atrodė gera, yra gėrybių, kurių (bent jau visiškai) „pagaminti“ atskiri individai negali (Die Wohlstandsmaschine ... 1991). Tai gėrybės, kurios gali atsirasti, jei jų nori visi. Šias ir panašias gėrybes „pagaminti“ gali tikrai visų (ar bent daugumos) laikysena. Tai, pavyzdžiui, žmonijos egzistencijai būtina ekologinė pusiausvyra, santarvė visuomenėje ir pan.

Ši aplinkybė verčia daryti keletą išvadų:

- *Ji skatina manyti, kad visuomenės ir individo „interesų“ tikrai neracionalu būtų nei painioti, nei tapatinti. Priešingu atveju kai kurių gėrybių svarbos galime nepastebėti ir jų „nepagaminti“.*
- *Nagrinėjant visuomenės intereso klausimą, kaip anksčiau buvo minėta, populiariau susitelkti į gėrybių pasiskirstymo reikalus. Tokių sampratą turi lemti specifinis realybės vaizdas: jei jau mums rūpi tikrai paskirstymas, tai gėrybės, tikriausiai iš kažkur turėtų „kristi“. Visi tiesiog laukiame, kad gėrybės „kristų“, o taip vykstant, mums belieka tikrai tesingai jas pasidalinti.*

Anksčiau aprašytoji aplinkybė skatina galvoti kiek kitaip: kuriant valstybės veiklą, labai svarbu, žinoma, kas kam „nukrenta“, bet nemažiau svarbu gėrybes ir pagaminti. Jei gėrybių negaminsime – niekas ir „nekris“. Taigi klausimas apie visuomenės (ir privačius) interesus visų pirma turėtų būti klausimas ne tiek apie malonumus ir jų dalybas, kiek apie pareigas. Kitaip tariant,

viešųjų interesų apibrėžimo klausimas yra racionalaus visuomenės ir individo veiklos – jų veiklos (darbo) sričių pasidalinimo klausimas.

Atsakyti į jį galėtume taip: visuomenė užsiimti (jos interesu turėtų būti) turėtų gėrybių, kurias tikrai jinai ir tegali sukurti (arba gėrybių, kurias būtent ji gali sukurti efektyviausiai), „gamyba“.

2. Istorinė patirtis rodo, kad yra tikimybė susidurti su dviem dalykais: su tuo, ko žmonės nori (ką mano esant jiems naudingą), ir tuo, kas turi objektyvią reikšmę jų būčiai. Pavyzdžiui, viena yra rūkalių noras rūkyti, kita – rūkymo poveikis organizmui. Tai pasakytina tiek apie individą, tiek apie kokią nors žmonių bendruomenę. Skirtumas gali atsirasti dėl keletos aplinkybių: dėl visuomet gilėjančio ir, deja, niekuomet neišsamaus pasaulio pažinimo ir dėl to, kad sąlygos, kuriomis gyvename, nuolat kinta.

Ši aplinkybė visuomenės poreikių apibrėžimo klausimą pasuka savo kampu. Ką visuomenės poreikiais racionalu mūsų gyvenimą valdančiuose dokumentuose vadinti: tai, ko mes siekiame, ar tai, kas objektyviai veikia mūsų gyvenimą, ar ir viena, ir kita?

Išmesti subjektyvius žmogiškuosius norus iš teisinio visuomenės poreikių „apibrėžimo“ nei galėtume, nei turėtume – žmonių troškimai (kad ir kokie jie būtų) yra reali, didelė jėga.

Išmesti objektyviai visuomenės būklę veikiančius (nors gal daugeliui ir nežinomus) veiksnius iš visuomenės poreikių „apibrėžimo“ būtų neprotinga.

Visgi visuomenės noru netapusios žinios praktiškai maža ką gali padaryti. Tenka pripažinti, kad mūsų norai ir mūsų tobulėjimas yra du protingo elgesio su savaisiais interesais komponentai. Ši patirtis verčia anksčiau pasiūlytą visuomenės intereso apibrėžimą papildyti. Visuomenės interesu racionalu būtų pavadinti gėrybių, kurių siekia tobulėjanti visuomenė ir kurias tikrai jinai gali sukurti, „gamyba“.

3. Yra specifinės gėrybės – gyvybės prielaidos. Jų garantas tegali būti visuomenė, bet skaidyti, kam jos naudingos, nėra prasmės.

4. Gėrybės, kurias gali „pagaminti“ visuomenė, nėra vien jos interesas: jos yra būtinos tiek darniai visos žmonijos, tiek ir kiekvieno individo egzistencijai. Iš kitos pusės, individų veikla (kuri be entuziazmo nėra efektyvi) gali būti didelis indėlis į visuomenės gerovės plėtrą. Visuomenei svarbu, pavyzdžiui, gyventojų aprūpinimas maisto produktais (nors juos puikiausiai gali gaminti atskiri individai ir tai nėra tradicinė visuomenės gamybos sritis).

Taigi abiems pusėms yra naudinga visuomenės dar-na, taip pat kitų ir tuo požiūriu, kad idealu būtų vienu ar kitu būdu rasti vietos abiems – visuomenės ir indi-vidų – interesams egzistuoti.

5. Tai, kas naudinga individui, ir tai, kas naudinga visuomenei, kartais skiriasi ne dėl kokių nors akivaiz-džiai smerktinų dalykų, o dėl visiškai objektyvių ne nuo jų priklausančių aplinkybių. Pavyzdžiui, jaunai porai materialiu požiūriu gali būti labai neracionalu turėti vaikų. Tai rodo objektyvūs ekonominiai skaičiavimai (Homann 1988). Visuomenei tai gali grėsti katastrofa.

Šiais atvejais moralinės priežasties „nustumti“ vieną ar kitą pusę kitos pusės naudai nėra. Akivaizdus veiks-mo amoralumas santravės į visuomenės gyvenimą tik-rai neįnešytų. Teisinga valstybė – tokia, kokią deklaruoja Lietuvos Konstitucija (LR Konstitucija, 46 str., 1992). Kodėl šių atvejų neišsiaiškinus, nuo sąmoningai piktų ar iliuzinių interesų neatskyrus ir nepaieškojus kitų in-teresų prieštaravimo sprendimo būdų? Juolab kad kai kurie jų yra (žr. kitą punktą).

6. Gėrybėmis galima keistis – už vienas atsilyginti ki-tomis. Individų tarpusavio santykiuose tai funkcionuoja visai neblogai. Taip galima elgtis ir visuomenės bei indi-vido santykiuose tais atvejais, kai interesai skiriasi.

Už norimas iš individo gauti gėrybes visuomenė ga-lėtų atsilyginti kitomis, ir atvirkščiai: už tas gėrybes, ku-rias iš visuomenės gauna individas, jis gali susimokėti.

Trečiasis visuomenės intereso apibrėžimo ir socialinės sistemos kūrimo būdas

Visi anksčiau paminėti žmoniškųjų interesų realybės bruožai verčia rinktis trečiąjį visuomenės intereso api-brėžimo būdą. Jo esmė – realesnis žmoniškųjų interesų istorinės patirties vaizdas ir efektyvesnis visuomenės bei individo galimybių panaudojimas. Manau, kad šią mąstymo kryptį būtų galima pavadinti darnios plėtros kryptimi.

Ką naudingo iš anksčiau pateiktos žmoniškųjų inte-resų realybės apžvalgos galima gauti, sprendžiant klau-simą, kas turėtų būti visuomenės interesas (o kartu – kuo turėtų užsiimti visuomenė)? Visuomenės interesą apibrėžti reiktų remiantis dviem veiksniais:

- Visuomenės interesu racionalu būtų laikyti gėrybių, kurias tikrai (arba efektyviausiai) jina gali sukurti, „gamyba“. Vardinant konkrečiau – tai bendros dar-nios plėtros prielaidos: ekologinė pusiausvyra, har-monimiga visuomenė ir sparti ekonominė plėtra. Jų „gamyba“ turėtų būti visuomenės veiklos sritis ir tikslas.
- Visuomenės interesu racionalu būtų pavadinti ne šiaip visuomenėje geidžiamus dalykus, bet ir jos la-

vinimąsi. Tai reiškia, kad visuomenės interesu reikėtų laikyti jos valios (praktiškai – politinės) ir objektyvų (mokslo) junginį. Tas pats pasakytina ir apie privatų (individo) interesą.

Anksčiau buvo minėta, kad visuomenės intereso apibrėžimo aktualumas išskyla ir dar vienu miesto plėt-ros atveju – vertinant numatomas sprendimų pasekmes, kai reikia išsiaiškinti, kam sumanymas yra naudingas, tiksliau – kas jame yra naudinga visuomenei, o kas – at-skiriems individams. Į klausimą, kas yra nauda visuo-menei konkrečiais sumanymų atvejais ir kaip elgtis, kai ji skiriasi nuo naudos individui, galima būtų atsakyti taip:

- Naudos visuomenei ir naudos individui (visuome-nės ir individų interesų) nereikėtų nei tapatinti, nei painioti.
- Kai visuomenės ir individo interesai skiriasi, racio-nalu būtų siekti ne užgniaužti kurios nors pusės in-teresus, bet juos tenkinti (kiek tai leidžia objektyvios galimybės). Taip racionalu būtų interpretuoti Lietu-vos Konstitucijos nuostatą siekti teisingos bei darnios visuomenės (LR Konstitucija, 1992).
- Gyvybės prielaidos yra fundamentalios vertybės. Tokiomis galima laikyti visuomenės intereso api-brėžimo gaires.

2.2. Visuomenės intereso ir miesto plėtros sąsajos

Taigi visuomenės interesu racionalu būtų laikyti gėry-bių, kurias tikrai (arba efektyviausiai) jina gali sukurti, „gamyba“. Tai – bendros darnios plėtros prielaidos: ekologinė pusiausvyra, spartus ekonominis vystymasis ir darni visuomenė. Plėtojantis miestui, vyksta pokyčiai visomis šiomis trimis kryptimis. Pabandykime šiek tiek detaliau pavaizduoti, kaip visuomenės interesas, atsi-žvelgiant į šias kryptis, gali atrodyti konkrečiau.

Ekologinė pusiausvyros prielaidos teritorinėje miesto plėtroje

- a) Kiekvienas miestas įneša dalelę indėlio į pasaulio ekologinę pusiausvyrą. Nuo miestų organizacijos priklauso jo „pagaminamas“ krūvis (suvartojamos energijos kiekis, oro, vandens, dirvožemio tarša, „slė-gis“ žmogaus ir kitų gyvų būtybių sveikatai ir pan.). Nuo miestų organizacijos priklauso ir jo teritorijoje esančių ekologinių resursų (visų pirma – teritorijos) naudojimo racionalumas. Galima būtų paminė-ti, kad, pavyzdžiui, Vilniaus apskrityje tam pačiam kiekiui BVP pagaminti panaudojama, t. y. vienaip ar kitaip užstatoma (taigi iš ekologinių resursų pa-

imama), apie 1,14–1,89 karto daugiau teritorijos nei vidutiniškai Europoje⁴.

- b) Kiekvienas miestas yra ir tam tikra lokali ekosistema. Jei jo gaminamą krūvį gamtai (pavyzdžiui, CO kiekį ore) pasaulio gamtiniai resursai ir galėtų ilgainiui neutralizuoti, tačiau tas neutralizacijos laikotarpis mieste esančiai gyvybei išsilaikyti gali būti per ilgas – ji, jo nesulaukusi, gali degraduoti ar žūti.
- c) Bet ne visą miesto krūvį gyvybei gali neutralizuoti pasaulio ekologiniai resursai – kai ką gali padaryti iš esmės tiktai jis pats. Pavyzdžiui, miesto gyventojų sveikata labai priklauso nuo jų gyvenimo būdo. O didžiąją jo dalį jie juk pralėdžia namuose – savo mieste. Gyvenimo mieste būdas (pavyzdžiui, tai, kiek jie juda ir būna gryname ore) tam tikra dalimi priklauso ir nuo miesto funkcinės organizacijos bei jo išsidėstymo erdvėje.

Miesto teritorinė plėtra ir jo ekonomikos (gerovės) augimas

Veiksnius, darančius įtaką miestų ekonominei traukai, tyrėjai skirsto į fundamentaliuosius ir paprastuosius. Fundamentalieji – tai „Dievo“, t. y. gamtos ir istorijos miestui padovanoti ir dažnai – nepakartojami jo ypatumai: pavyzdžiui, geografinė padėtis (tarkim, miestas prie prekybos kelių), ypatinga gamtinė aplinka (pvz., miestas kalnuose), istorijos pėdsakai ir pan. Vienai ekonominei veiklai šie veiksniai gali būti kliuviniu, kitai – palankia prielaida. Ekonominio požiūriu, matyt, racionalu būtų plėtos resursus naudoti (suderinant veiklos plėtrą su jos prielaidomis), o ne kovoti su jais. Niekas kitas, kaip visuomenė, neturi galių šį balansą – miesto gerovės augimo prielaidą – valdyti. Funkcinė ir erdvinė miesto organizacija čia atlieka toli gražu ne paskutinį vaidmenį. Pavyzdžiui, esant šiuolaikinėms techninėms ir ekonominėms galimybėms, paversti Romą paprastu pramoniniu, o Palangą – paprastu gyvenamuoju rajonu būtų labai nesunku. Planavimo priemonėmis galima padaryti, kad taip neatsitiktų.

- a) Miesto infrastruktūros išvystymo lygis laikomas ne tokiu fundamentaliu, bet visgi – vienu iš labai reikšmingų miesto ekonominio patrauklumo veiksnių. Infrastruktūra – viena iš miesto plėtos sričių, kurios plėtojimąsi efektyviai valdyti tap pat gali tiktai visuomenė.

- b) Tiktai visuomenė gali valdyti funkcijų mieste dislokaciją, taip pat atsižvelgiant į pagrindines miestą palaikančias funkcijas kurti patogaus išsidėstymo prielaidas, jam plėtojantis (gerą „priėjimą“, pakankamą koncentraciją, geras preilaidas kooperacijai).
- c) Miesto gerovė priklauso ne tiktai nuo to, kiek jis pagamina, bet ir nuo to, kiek jam toji gamyba kainuoja. Mieste pagaminamų gėrybių sąnaudas lemia ir miesto organizacija (pavyzdžiui, gatvių statybos ir eksploatacijos sąnaudos, energijos, laiko sąnaudos ir pan.).
- d) Turbūt nelabai suklysimė pasakę, kad viena iš pagrindinių visuomenės ekonominės gyvybės prielaidų yra konkurencija. Jinai nėra gėris, kuriam niekas negresia. Materialinio pajėgumo skirtumai skatina veikti, bet skirtumai neturėtų būti tokie dideli, kad „užmuštų“ bet kokią viltį dalyvauti ekonominėje konkurencijoje. Tam, kad jinai egzistuotų, „žaidėjai“ turi turėti panašią „svorio kategoriją“. Rinkos dalyvių ekonominio pajėgumo balanso priežiūra, kai kurių Vakarų specialistų teigimu, turėtų būti visuomenės interesas. Miesto plėtroje neišvengiamai vyksta verslo prielaidų ar tiesiog materialinių gėrybių persiskirstymas, taigi jo kontrolė ir balansavimas yra tai, kuo visuomenė prie miesto ekonomino augimo prielaidų kūrimo galėtų prisidėti.

Visuomenės harmonija ir teritorinė miesto plėtra

Žmonių tarpusavio neapykanta ir iš to išplaukianti agresija yra visuomenės „vėžys“, žudantis ją iš vidaus. Bendruomenės socialinę „sveikatą“ palaiko žinojimas, kad jos nariai gerbia vienas kitą ir ją, o ji savo ruožtu gerbia juos. Interesai nesusidurti negali, bet toji pagarba gali būti išlaikyta, jei susidūrimai bus sprendžiami teisingai. Galėtume pasakyti, kad bendruomenės socialinio kapitalo – žmonių noro gyventi joje ir dirbti jai prielaidos glūdi žmonių tarpusavio santykių moralėje.

Kas čia gali atsitikti, keičiantis miesto funkcinėi organizacijai ir veiklos išsidėstymui teritorijoje: kada iškyla grėsmė individų tarpusavio arba individo ir visuomenės santykių moralei?

- a) Sumanymo kažką statyti mieste pasekmės dažnai neapsiriboja tiesioginėmis statybos išlaidomis. Statytojo sumanymo realizacija gali paveikti veiklos kaimyninėje teritorijoje sąlygas (padidinti triukšmą, oro taršą, ir pan.). Statytojui yra pagunda prisiminti vien tai, kad *Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve* <...>, ir atsiračiusių šalutinių sąnaudų nepastebėti.

Šalutinės sumanymo pasekmės kaimyninei teritorijai gali būti ir teigiamos. Tuo atveju panaši pagunda jų nepastebėti kyla ne statytojui, o kaimynui.

⁴ *Territory matters for competitiveness and cohesion. Facets of Regional Diversity and Potentials in Europe.* ESPON Synthesis Report III, Results by autumn 2006, p. 51.

- b) Šalutinės statybų sumanymo pasekmės gali būti susijusios ne tik su individų tarpusavio santykiais, bet ir su individo santykiu su visais. Pavyzdžiui, didelio prekybos centro statyba lemia gyventojų mobilumo ir atitinkamai kuro sunaudojimo augimą, oro taršos padidėjimą mieste, automobilių koncentraciją centro priegose, smulkiųjų parduotuvių mieste nykimą, ir pan. Tai lemia ir dar tolesnes pasekmes – didėja gyventojų sergamumas, jų gydymo išlaidos, tenka rekonstruoti gatvių tinklą. Kinta miesto ekonominis „klimatas“ (pavyzdžiui, mažėja konkurencija prekyboje, keičiasi prekybininkų ir gamintojų tarpusavio padėtis) ir t. t. Finansine prasme statytojui dažnai geriau klausimo, kas ir kiek čia yra visuomenės (viešojo intereso) labui, o kas – jo, neakcentuoti. Kadangi gyventojų sveikatos priežiūra, gatvių statyba, eismo, oro užterštumo būklė tradiciškai yra visuomenės reikalas, tai, išlaikant gėrybių ir išlaidų pasiskirstymą pakankamai tirštoje „migloje“, yra tikimybė, kad visuomenė nepastebės, jog „išlaidų“ padidėjimą jos veiklos srityse lėmė suplanuoti statyba.
- c) Visuomenė tradicinių savo gėrybių „gamybai“ finansuoti renka mokesčius. Visa tai sugrįžta mokesčių mokėtojams kitų gėrybių pavidalu. Sugrįžta – bet ne taip, kaip mokesčiai buvo gauti: ne po tiek ir ne ten, kiek ir kur buvo mokėta. Dalis surinktų finansinių resursų virsta gėrybėmis, tenkančioms ne visai šalies (ar miesto) teritorijai, bet tam tikriems taškams (statomos naujos mokyklos, mašinų stovėjimo aikštelės, įrengiamos tilto, elektros linijos, dujų trąsos ir pan.). Ne taip gėrybės pasiskirsto teritorijoje – vadinasi, ne taip pasiskirsto ir tarp žmonių. Teigiamas ekonominis ar kitoks poveikis atskiriems individams (jų verslo sąlygoms, gyvenimo komfortui ir pan.) gali būti labai didelis. Yra pagunda gėrybių gavėjui jų pasiskirstymo vaizdo nedetalizuoti, nes, išryškėjus šiam faktui, neišvengiamai kyla mintis, kad individai, gaunantys daugiau nei mokesčių pavidalu sumokėję, turėtų už šį skirtumą visuomenei atitinkamai atsilyginti.
- d) Anksčiau aprašytoje situacijoje atsiranda galimybė visuomenės sąskaita pasipelninti ir valdymo srityje (ar jai) dirbantiems asmenims. Surinktieji mokesčiai vis vien įgaus kažkokios gėrybės pavidalą ir vis vien kažkur bus panaudoti. O tam jų panaudojimui miesto plėtros planais daro įtaką valdžios ranka – tai kodėl surinktųjų lėšų nepavertus, pavyzdžiui, metro statybos mieste idėja, ir tuo nepasitarnavus, tarkim, studijų draugui – požeminių statybų firmos savininkui? Taigi pagundų pernelyg nesigilinti į interesų tenkinimo klausimą miestų plėtroje taip pat turi ir politikai, valdininkai, planuotojai ir architektai.
- e) Ne tik individams yra paskatų išnaudojant kitus gyventi pigiau. Žinia, pavyzdžiui, kad planavimo dokumentai skirsto žmonėms ne tik gėrybes, bet ir nepalankius dalykus. Tarkim, planuojant saugomas kultūros paveldo ar gamtos teritorijas, gali būti nustatomos veiklos sąlygos, neleidžiančios toje teritorijoje gyvenantiems žmonėms taip plėtoti verslą, kaip kad jie galėtų jų nesant. Teritorijos išsaugojimas yra visiems (visuomenei) naudingas dalykas, bet jis susijęs ir su sąnaudomis, o jos gyventojams paskirstomos neproporcingai – didesnė jų dalis tenka saugomos teritorijos gyventojams. Išryškėjus šiam faktui, natūraliai kiltų klausimas, kad planą parengusi visuomenės valdžios institucija už gyvenimo ar verslo sąlygų pabloginimą šiems individams turi atsilyginti. O lėšų visiems, taigi ir valdžios institucijoms, visada trūksta. Jos taip pat veikiamos pagundos neatskleidinti, kas čia yra naudinga visuomenei, o kas naudinga (ar nenaudinga) individams. Tą rodo tai, jog, nors planavimo dokumentų pasekmių vertinimo metodika reikalauja gėrybių pasiskirstymo analizę atlikti, dauguma planavimo dokumentų to nedaro. Išimtį sudaro tik tie atvejai, kai gėrybių persiskirstymas įžūliai „bado akis“, t. y. kai visuomenės sumanytomis statyboms tenka tiesiog paimti individui priklausančią teritoriją.
- f) Yra galimybė plėtoti miestą taip, kad iš šios plėtros daugiau laimėtų stipresnioji miesto gyventojų dalis ir pralaimėtų silpnesnioji – nesugebanti už savo interesus kovoti gyventojų dalis (vaikai, seni žmonės, neįgalūs žmonės, tautinės ir religinės mažumos). Visi išvardintais atvejais galimi „laimėjimai“ gali būti tik trumpalaikiai. Apgaudinėjamieji (kad ir kas tai būtų) pastebės, kad čia kažkas negerai. Už „laimėjimus“ teks „mokėti“ socialinio kapitalo – žmonių tikėjimo savo valstybe ir noro jai dirbti mažėjimu, socialinės įtampos ir agresijos augimu. Išvardinti atvejai yra tie plyšiai, pro kuriuos gali nykti visuomenės harmonija, plėtojantis miestui. Visuomenės interesus turėtų būti miesto plėtrą valdyti taip, kad to neatsitiktų.

Išvados

Atliktoji analizė leidžia susidaryti tokį *viešojo intereso* apibrėžimo problemos, to apibrėžimo aktualijų ir paties apibrėžimo vaizdą.

1. Kategorija *viešasis interesas* lietuvių kalboje gali reikšti du dalykus: 1) visuomenės (visų) interesą ir 2) neslap-

- tą (neslepiamą, nedangstomą) interesą. Valstybės savivaldai svarbus yra pirmasis reiškinys – visuomenės interesas (ar visuomenės interesai), t. y. visai visuomenei svarbūs dalykai. Būtent apie tai kalbama *Lietuvos Respublikos Konstitucijoje*, sakant, kad *Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei* (LR Konstitucija, 46 str., 1992) arba kad *valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą* (LR Konstitucija, 46 str., 1992).
2. Kategorija *visuomenės interesas* lietuvių kalboje yra suprantamas žodžių junginys, bet Lietuvoje nėra detalaus juridinio šios kategorijos apibrėžimo: detalesnio šios kategorijos išaiškinimo įstatymuose. Abejotina yra žodžių junginio samprata, išplaukianti iš kategorijos *visuomenė* paaiškinimo *Lietuvos Teritorijų planavimo įstatyme*. Nesant juridinio kategorijos apibrėžimo, nėra pakankamai aišku, kaip įgyvendinti *LR Konstitucijos* nuostatas visuomenės interesų atžvilgiu. Nėra aišku ir kaip vertinti tai, kas visuomenės atžvilgiu vyksta realioje miestų plėtroje.
 3. Kategorijos *visuomenės interesas* detalesnis paaiškinimas ypač svarbus yra dviejose gyvenimo situacijose. Pirmoji – apibrėžiant valdžios institucijų veiklos (taip pat ir miestų planavimo) prasmę – juk valdžios institucijos, be abejonės, turi užsiimti tautos gerovės, t. y. visuomenės reikalais. Nedeklaravus, ką Lietuva jais laiko, neaišku, ką tos valdžios institucijos turi daryti (taip pat – ir miestų plėtroje). Antroji situacija – kai reikia vertinti sprendimų (pavyzdžiui, miestų plėtros sumanymų) pasekmes ir sudaryti jų balansą. Nežinant, kas yra visuomenės interesas, neįmanoma pasakyti ir to, kas yra visuomenės, o kas – ne jos naudai. Taigi kategorijos apibrėžimas turi konkrečią paskirtį. Apibrėžti kategoriją atsižvelgiant į miestų plėtros praktiką reiškia visų pirma padėti išsiaiškinti, kaip reikia elgtis šiose dviejose situacijose: 1) pasakyti, kuo visuomenė, įsikišdama į miestų plėtrą, turėtų užsiimti ir 2) kaip elgtis visuomenės ir individo interesų susidūrimo atveju.
 4. Visuomenės interesą apibrėžti turėtume atsižvelgdami į du veiksnius:
 - Visuomenės interesu racionalu būtų laikyti gėrybių, kurias tikrai (arba efektyviausiai) jinai gali sukurti, „gamyba“. Vardinant konkrečiau, tai – bendros darnios plėtros prielaidos: ekologinė pusiausvyra, darni visuomenė ir sparti ekonominė plėtra.
 Jų užtikrinimas turėtų būti visuomenės interesas – jos veiklos sritis.
 - Visuomenės interesu racionalu būtų pavadinti ne bet kokius žmonėms kilusius norus: visuomenės interesu racionalu būtų laikyti objektyvių žinių (mokslo) ir visuomenės politinės valios junginį.
5. Pritaikant anksčiau išdėstytą visuomenės intereso sampratą miesto plėtrai, visuomenės interesais (dalykais, kuriais turėtų domėtis visuomenė) atsižvelgiant į pirmąjį anksčiau minėtą veiksnį reikėtų laikyti:
 - Ekologijos srityje:
 - a) Miesto indėlį į pasaulio ekologinę pusiausvyrą.
 - b) Vietos ekosistemos gyvybingumo išlaikymą.
 - c) Miesto gyventojų sveiko gyvenimo būdo prielaidų išlaikymą mieste.
 - Ekonomikos srityje:
 - a) Fundamentaliųjų miesto ekonominės plėtros prielaidų (geografinės padėties, gamtinės aplinkos, istorijos paveldo) apsaugą ir efektyvų naudojimą.
 - b) Miesto infrastruktūros statybą ir išlaikymą.
 - c) Konkurencijos prielaidų mieste išlaikymą.
 - Visuomenės darnos srityje:
 - a) Miesto gyventojų tarpusavio santykių moralumą statybų atveju (ypač – atsižvelgiant į silpnesnės miesto gyventojų dalies interesus), įvertinant šalutines sumanymo pasekmes:
 - tiek statant miestui (visuomenei),
 - tiek statant individui.
 - b) Individo (statytojo) ir miesto visuomenės santykių moralumą (ypač – atsižvelgiant į silpnesnės miesto gyventojų dalies interesus), įvertinant šalutines sumanymo pasekmes:
 - tiek statant miestui,
 - tiek statant individui.
 6. Į klausimą, kas yra nauda visuomenei konkrečiais sumanymų atvejais ir kaip elgtis su visuomenės bei individų interesų santykiu, galima būtų atsakyti taip:
 - Naudos visuomenei ir naudos individui (visuomenės ir individų interesų) nereikėtų nei tapatinti, nei painioti.
 - Kai visuomenės ir individo interesai skiriasi, racionalu būtų siekti ne užgniaužti kurios nors pusės interesus, bet juos tenkinti (kiek tai leidžia objektyvios galimybės). Taip racionalu būtų interpretuoti *Lietuvos Konstitucijos* nuostatą siekti *teisingos* bei *darnios visuomenės* (LR Konstitucija. Preambulė, 1992).

Literatūra

- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 2000. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Die Wohlstandsmaschine. Soziale Marktwirtschaft – wie sie funktioniert und was sie leistet. Herausgegeben im Dezember 1991 vom Bundesministerium für Wirtschaft, Öffentlichkeitsarbeit, Villlemombler Str. 76, 53 Bonn-Duisdorf, 92.
- Gumbis, J. 2006. Viešasis interesas: sampratos apibrėžtumo problema, *Socialiniai mokslai* 1(51) [interaktyvus], [žiūrėta 2008 02 13]. Prieiga per internetą: <[http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2006-1_\(51\)/summary.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2006-1_(51)/summary.html)>.
- Hegel, G. F. 2000. *Teisės filosofijos apmatai*. Vilnius: Mintis. 507 p. ISBN 5-417-00821-4.
- Homann, K. 1988. *Rationalität und Demokratie*. Tübingen, Mohr.
- Korsakaitė, D. 2006. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas, *Ekonomika* 76: 41–42. ISSN 1392–1258 [interaktyvus], [žiūrėta 2007 03 05]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/76/Diana_Korsakaite.pdf>.
- Lietuvos Respublikos konstitucija, *Žin.* Nr. 33-1014, 1992.
- Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. 3 str., 2. *Žin.* Nr. 107-2391. 1995.
- Rudokas, V. 2007. Viešasis interesas ir jo gynimas, vykdam darnią plėtrą: pranešimas urbanistiniame forume *Darnios erdvinės plėtros kūrimas*, 2007 m. spalio 25 d., Vilnius.
- Smith, A. 1999. *The Wealth of Nations*. Books I–III. London: Penguin books. 570 p. ISBN 0-140-43208-6.
- Urbanistinio forumo *Lietuvos darnios erdvinės plėtros sistemos kūrimas* rezoliucija, 2007 m. spalio 25 d., Vilnius.

population. It says that the term “public” (“society”) means one as well as more natural or legal persons. This situation has many sequences: the main question of the social system of the state is not clear; the basis of the mission of urban planning is not clear too; the principle of distribution of goods in urban development is not declared; the question of a legal goods distribution can hardly even be raised.

The idea of a more precise legal definition of the term “public interest” is raised in the paper. The author thinks that the formula “public goods are goods that cannot be produced by an individual” can be a good basis for elaborating a legal definition of the category “public interest”. It allows to divide clearly and logically overall and individual goods. It allows to see what concrete development proposals are useful for. It allows to show the logical place of urban planning in general: public interest in urban development should be the production of goods that cannot be produced by separate citizens; this production should also be accepted as the mission of urban planning.

Keywords: public interest, societal interest, definition, laws, urban development.

EUGENIJUS STANIŪNAS

Dr, Assoc Prof, Dept of Urban Design, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lietuva.

Doctor of the Humanities (arch.), Moscow Institute of Architecture, 1989. Teaching: lectures on urban history, urban planning and architectural design. Publications: author of the handbook “The city planning attitudes in 20th century Europe”, about 30 research papers. Conferences: reports at national and international conferences. Participant of the international projects “COM-MIN”, “BALTSURD” and others. Projects: co-author of Vilnius County Master Plan, Biržai Square project and others.

ON DEFINITION OF PUBLIC INTEREST IN URBAN DEVELOPMENT OF LITHUANIA

E. Staniūnas

Abstract. The word “public” has two meanings in the Lithuanian language. It means “useful for society” and “overt” (“nonsecret”). Double-edged meaning of the category is not acceptable in the sphere of practical urban development, where decisions mean the distribution of goods among individuals as well as the distribution of goods among individuals and overall. In general it is not clear whether the development of the city should be only overt or whether it has also something to do with the interest of society, with the interest of the entire population of the city.

The language peculiarities require a special approach of the legal system to the term. The Lithuanian legal system makes not very much in this direction, may be rather on the contrary it makes the term “public interest” even more misty. The Lithuanian Constitution mentions societal interest (requires to support useful for society economic activity), however, neither the Constitution nor the Law on Territory Planning describe what the category “society use” (societal interest) means. The Law does not see the difference a person and the entirety of city